

САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу
САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ
Зборник радова са VI научног скупа младих филолога Србије, одржаног
22. марта 2014. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
Година VI / књ. 1

Издавач

Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

Уређивачки одбор

Проф. др Милош Ковачевић
Проф. др Радивоје Младеновић
Проф. др Божинка Петронијевић
Проф. др Драган Бошковић
Проф. др Никола Рамић
Проф. др Катарина Мелић
Доц. др Никола Бубања
Доц. др Владимир Поломац
Доц. др Маја Анђелковић
Доц. др Часлав Николић
Др Јелена Петковић

Одговорни уредник

Проф. др Милош Ковачевић

Рецензенти

Проф. др Милош Ковачевић
Проф. др Радивоје Младеновић
Проф. др Никола Рамић
Проф. др Божинка Петронијевић
Проф. др Вања Станишић
Проф. др Милена Маројевић
Проф. др Мирјана Мишковић Луковић
Проф. др Тијана Ашић
Проф. др Александар Милановић
Проф. др Анђелка Пејовић
Доц. др Сања Ђуровић
Доц. др Владимир Поломац
Доц. др Ана Јовановић
Доц. др Јелена Даниловић
Доц. др Славко Станојчић

Зборник радова са VI научног скупа младих филолога Србије
одржаног 22. марта 2014. године
на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу

САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Година VI / књ. 1

Крагујевац, 2015.

О ДВОКЊИЖЈУ ЗБОРНИКА СА ШЕСТОГ НАУЧНОГ СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ

Шести научни скуп младих филолога Србије одржан је 22. марта 2014. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу. Скуп је тако постао традиционалан, а и тема му је традиционално иста, непромењена: *Савремена проучавања језика и књижевности*. Још је нешто традиционално на овоме скупу: од првога па до овога шестог научног скупа младих филолога на њему учествују не само млади филолози из Србије, мада су они, логично, најбројнији, него и филолози слависти из других земаља, како оних насталих од бивших југословенских република, тако и из других словенских и несловенских земаља. На овом шестом научном састанку младих филолога било их је из Грчке, Бугарске, Пољске и Црне Горе. На скупу је с рефератима, по правилу ауторским (свега су три била коауторска) учествовало више од 160 младих филолога. Скуп је традиционално радио у секцијама, с тим да су и језички и књижевни део скупа организовани у по осам секција, с тим да је свака секција у просеку имала десет учесника.

Због великог броја учесника реферати се традиционално штампају у два тематски спецификована зборника: у првоме се презентују реферати који припадају области савременог проучавања језика, док се у другоме штампају на скупу представљени радови што припадају области савременог проучавања књижевности.

Сви на скупу поднесени радови нису се нашли у зборнику, пре свега због тога што су радови прошли рецензентску процедуру.

Будући да је општа тема доста широка, готово да нема ниједне језичке или књижевне области којој није посвећен неки од радова у зборнику. Не само што радови покривају све области лингвистичке и књижевне науке, него они показују све методолошко богатство у анализи различитих тема. Готово да нема ниједног модерног методолошког приступа у различитим језичким и књижевним (под)дисциплинама који није примењен у неком од радова овог двокњижја.

Тако су радови младих филолога што их доносе ове две књиге зборника са Шестог научног скупа младих филолога показали да младалачка жеља за науком и њеним изазовима представља добар мотив за научно усавршавање и напредак. Томе је најбољи показатељ списак учесника првих научних састанака младих филолога: данас је већина њих већ докторирала, и са рефератима учествује на најзначајнијим националним и међународним скуповима, вероватно се стално подсећајући почетака које су имала на скупу младих филолога.

Крагујевац, 10. 3. 2015.

Проф. др Милош Ковачевић

О ЛИНГВИСТИЧКОЈ КЊИЗИ ЗБОРНИКА СА ШЕСТОГ НАУЧНОГ СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ

Као и у претходних пет двокњижа, у првој књизи зборника и са овога Шестог научног скупа младих филолога Србије, одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу 22. марта 2014. године, а чија је традиционална тема *Савремена проучавања језика и књижевности* – штампани су само реферати који припадају лингвистичкој тематици скупа. И то не сви реферати који су поднесени на скуп, него само они који су позитивно рецензирани, а њих је у овој књизи зборника 47.

Тих 47 реферата подељено је у шест лингвистичких тематских области истраживања: 1) *Историјскојезичка и проучавања писма* (пет радова), 2) *Морфолошка и лексиколошка проучавања* (девет радова), 3) *Анализа дискурса и прагматичка проучавања* (осам радова), 4) *Синтаксичка и стилстичка проучавања* (једанаест радова), 4) *Примењенолингвистичка проучавања* (десет радова), и 6) *Језичка слика света* (четири рада).

Реферати, како се из њихове условне дисциплинарне класификације види, захватају, с једне стране, дијахронијске и синхронијске аспекте језичких истраживања, а, с друге стране, системсколингвистичке и интердисциплинарно лингвистичке теме истраживања. Сама та чињеница готово да наводи на закључак да дисциплинарна разуђеност реферата нужно подразумеива и различите методолошке аспекте истраживања.

Радови што чине овај зборник показују да је он сродан зборницима са претходних скупова по томе што је у радовима репрезентована већина системсколингвистичких и интердисциплинарно лингвистичких области, али и примењен навећи број модерних методолошких лингвистичких приступа у анализи изабраних предмета истраживања. Посматрани из тог угла, радови штампани у овом зборнику представљају врло вредне лингвистичке прилоге, за које би се, у немалом броју случајева, пре могло помислити да су их писали искусни лингвисти, а не лингвисти који тек закорачују у науку, или су у науци тек онедавно направили прве кораке. Зато ће овај зборник бити од користи свим филолозима, јер радови што их зборник доноси представљају значајан помак у разрешењу или тек постављених или често постављаних језичких питања. Из тих га разлога – са подједнаким како задовољством тако и поносом и учесника и организатора – предајемо јавности, прикључујући га зборницима са пет претходних научних састанака младих лингвиста на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, а истовремено најављујући следећи, са овогодишњег Седмог научног скупа младих филолога Србије.

Крагујевац, 10. 3. 2015. године

Проф. др Милош Ковачевић

САДРЖАЈ

О ДВОКЊИЖЈУ ЗБОРНИКА СА ШЕСТОГ НАУЧНОГ
СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ / 5

О ЛИНГВИСТИЧКОЈ КЊИЗИ ЗБОРНИКА СА ШЕСТОГ
НАУЧНОГ СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ / 7

I ИСТОРИЈСКОЈЕЗИЧКА ПРОУЧАВАЊА И ПРОУЧАВАЊА ПИСМА

Жељко Степановић

ПОСТВЕРБАЛИ С ОСНОВОМ (-)БОР- ОД КОНТИНУАНАТА
ПСЛ. ГЛАГОЛА **ВЪРАТИ* У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 15

Драгана Ђурић

СЛАВЕНИЗМИ У СРБСКОЈ ГРАММАТИЦИ ИЛИЈЕ ЗАХАРИЈЕВИЋА / 23

Тамара Лујцовац

ГРАФИЈА И ПРАВОПИС ПИСАМА ТУРСКОГ
СУЛТАНА МУРАТА II ДУБРОВНИКУ / 33

Марко Божовић

КЛАСИФИКАЦИЈА ИДЕОГРАМА У ЈАПАНСКОМ
ЈЕЗИКУ – МЕТОДИЧКЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ / 43

Лиљана Чобанова

ГРАФЕМИКАТА КАТО СРЕДСТВО ЗА КОДИРАНЕ НА ЗВУКОВАТА РЕЧ / 53

II МОРФОЛОШКА И ЛЕКСИКОЛОШКА ПРОУЧАВАЊА

Јелена Јосијевић

ГЛАГОЛИ СА ДВОЈАКИМ И ВИШЕСТРУКИМ ОБЛИЦИМА
ПРОСТОГ ПРОШЛОГ ВРЕМЕНА И ПРОШЛОГ ПАРТИЦИПА
У САВРЕМЕНОМ ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ / 61

Најталија Живковић

МОРФОЛОШКА АНАЛИЗА АДАПТАЦИЈЕ ИМЕНИЧКИХ
АНГЛИЦИЗАМА У *БЕСНИЛУ* БОРИСЛАВА ПЕКИЋА / 73

Јована Марић

ЛЕКСИЧКО ПОЉЕ СРОДСТВА И ПРОБЛЕМИ У ПРЕВОЂЕЊУ / 83

Иконија Анђелић

БИБЛИЈСКИ ПОЈМОВИ У НЕМАЧКИМ И
СРПСКИМ ФРАЗЕОЛОГИЗМИМА / 91

Мила Драгић

ЕМОЦИОНАЛНИ КОНЦЕПТИ *ИЗНЕНАЂЕЊА*, *ЧУЂЕЊА*
И *ЗБУЂЕНОСТИ* У СРПСКОЈ ФРАЗЕОЛОГИЈИ / 103

Стеван Мијомановић

КОГНИТИВНА ПРИСТУПАЧНОСТ СИНЕСТЕЗИЈЕ
У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 115

Иван Фашко

МЕЂУЈЕЗИЧКА АПРОКСИМАЦИЈА – ТЕРМИНОЛОШКИ
ПРОБЛЕМИ И ПРЕДЛОГ КЛАСИФИКАЦИЈЕ МЕЂУЈЕЗИЧКИХ
АПРОКСИМАТА НА ПОДЛОЗИ ФОРМЕ / 127

Вања Миљковић

ПРЕФИКСАЦИЈА И МЕТАФОРИЧКА ПОЈМОВНА
ИНТЕГРАЦИЈА НА ПРИМЕРУ ГЛАГОЛСКОГ ПРЕФИКСА
ПРЕ- У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 137

Ана Тешић

О МЕТОДОЛОГИЈИ ИЗРАДЕ РЕЧНИКА РОМАНИЗАМА
ИЗ НАРОДНИХ ГОВОРА ЦРНЕ ГОРЕ / 153

III АНАЛИЗА ДИСКУРСА И ПРАГМАТИЧКА ПРОУЧАВАЊА

Тијана Биберџић

СЕМАНТИЧКО И ПРАГМАТИЧКО ИСПИТИВАЊЕ
КОНЕКТИВА *BUT* У ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ / 163

Милош Сјасовић

VERBA DICENDI У ФРАНЦУСКОЈ ШТАМПИ – СЕМАНТИЧКА
АНАЛИЗА И НАПОМЕНЕ О ЕКВИВАЛЕНТИМА У
СРПСКИМ ПИСАНИМ МЕДИЈИМА / 173

Милица Кочовић

ОСОБЕНОСТИ ЈЕЗИКА МЕДИЦИНЕ У ЕНГЛЕСКОМ И У
СРПСКОМ ЈЕЗИКУ: НАЗИВИ ЗА ОБОЉЕЊА, ЛЕКОВЕ И
ЛЕКОВИТА СРЕДСТВА – КОНТРАСТИВНИ ПРИСТУП / 185

Драгана Вучковић

АНАЛИЗА ДИСКУРСА ПРОСПЕКАТА МУЗЕЈА СА ЈУГА ФРАНЦУСКЕ / 195

Данка Синадиновић

ДИСКУРС МОЋИ У ИНТЕРАКЦИЈИ ЛЕКАРА И ПАЦИЈЕНТА / 205

Бојана Тулимировић / Маиа Петровић

ФОРМЕ ОБРАЂАЊА У РЕКЛАМНИМ СЛОГАНИМА
НОВИНАРСКОГ ДИСКУРСА У ШПАНИЈИ / 217

Драгана Василијевић

УПОТРЕБА РОДНО ОСЕТЉИВОГ ЈЕЗИКА У САВРЕМЕНОМ
СРПСКОМ ФИЛОЛОШКОМ ДИСКУРСУ НА ПРИМЕРУ
ИМЕНИЦА ТИПА НОМИНА АГЕНТИС / 227

Милан Тодоровић / Ана Мајић

ПОЛОВИ И ЈЕЗИК У КОНТЕКСТУ РАДНОГ
МЕСТА (СТУДЕНТСКА МЕНЗА) / 239

IV СИНТАКСИЧКА И СТИЛИСТИЧКА ПРОУЧАВАЊА

Ивана Мишић

ЈАКА И СЛАБА КВАНТИФИКАЦИЈА ЈЕДИНИЦЕ *НЕМАЛО* У СРПСКОМ
ЈЕЗИКУ И ЊЕНИ ЕКВИВАЛЕНТИ У ФРАНЦУСКОМ / 249

Марија Глишић

СИСТЕМ БУДУЋИХ ВРЕМЕНА У ФРАНЦУСКОМ
И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ: КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА
ОСНОВНИХ БУДУЋИХ ВРЕМЕНА ОБА ЈЕЗИКА / 261

Милана Додић

НЕКЕ РЕЛАЦИЈЕ ИЗМЕЂУ СРПСКОГ ПОТЕНЦИЈАЛА
И ФРАНЦУСКОГ СУБЈУНКТИВА / 273

Милица Милашиновић

ЕФЕКАТ СВРШЕНОСТИ ФРАНЦУСКОГ ИМПЕРФЕКТА
И СРПСКОГ НЕСВРШЕНОГ ПЕРФЕКТА / 285

Стефан Тодоровић

ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОГ ПРОШЛИ СА ЗНАЧЕЊЕМ ПРОПРАТНЕ
ОКОЛНОСТИ У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ (НА
КОРПУСУ КЊИЖЕВНОУМЕТНИЧКОГ СТИЛА) / 297

Ана Здравковић

ПРИДЕВСКА УПОТРЕБА ГЛАГОЛСКОГ ПРИЛОГА САДАШЊЕГ
У ДЕЛИМА СРПСКИХ ПИСАЦА СРЕДИНЕ 20. ВЕКА И
ЊИХОВИ ЕКВИВАЛЕНТИ У ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ / 309

Соња Миловановић

СТИЛОГЕНОСТ ФРАЗЕОЛОГИЗАМА У ПОЕЗИЈИ НОВИЦЕ ТАДИЋА / 315

Марко Стојиљковић

ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКЕ МОДИФИКАЦИЈЕ ФРАЗЕОЛОШКИХ
ЈЕДИНИЦА У ШПАНСКИМ НОВИНАМА / 325

Јована Томић

ЗНАЧАЈ УПОТРЕБЕ ТИПОВА ГОВОРА У АНДРИЋЕВОЈ
ПРИПОВЕЦИ *АНИКИНА ВРЕМЕНА* / 337

Тијана Божовић

ТИПОВИ ТУЂЕГ ГОВОРА У РОМАНУ *ЖЕНСКИ РОДОСЛОВ*
ЉИЉАНЕ ХАБЈАНОВИЋ ЋУРОВИЋ / 345

Милица Мимовић

ЛИНГВОСТИЛИСТИЧКА АНАЛИЗА ПРИПОВЕТКЕ
БИТОЉСКИ БОГАЉИ ГРИГОРИЈА БОЖОВИЋА / 353

У ПРИМЕЊЕНОЛИНГВИСТИЧКА ИСТРАЖИВАЊА

Бојана Ђорђевић

УПОТРЕБА МЕТАГРАМАТИКЕ ЗА ОПИС ФОРМАЛНЕ
ГРАМАТИКЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА / 363

Марија Јовић

ПРИМЕНА БЛОГА У НАСТАВИ ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА / 371

Тијана Стојановић

УЛОГА УЏБЕНИКА ЕНГЛЕСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА У
РАЗВИЈАЊУ МЕТАФОРИЧКЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ УЧЕНИКА / 383

Милена Видосављевић
УЛОГА КЊИЖЕВНОСТИ У РАЗВОЈУ ИНТЕРКУЛТУРАЛНЕ
КОМУНИКАТИВНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА / 393

Екашерица Волкова
ФИЛМОВИ У ПРОУЧАВАЊУ РУСКОГ ЈЕЗИКА / 401

Милена Косић
ЗНАЧАЈ ВРШЊАЧКЕ КОРЕКТИВНЕ ПОВРАТНЕ
ИНФОРМАЦИЈЕ ЗА УСВАЈАЊЕ Ј2 / 407

Маријана Вучковић
СТАВОВИ УЧЕНИКА О ОБЛИЦИМА ПИСАНОГ ФИДБЕКА / 419

Ивана Георгијевић
КРАЈЊИ ДОМЕТ У УСВАЈАЊУ Ј2: ПРИБЛИЖАВАЊЕ
КОМПЕТЕНЦИЈИ ИЗВОРНОГ ГОВОРНИКА / 427

Јелена Ковач
ОДАБИР ШПАНСКОГ ЈЕЗИКА КАО ИЗБОРНОГ ПРЕДМЕТА НА
ФИЛОЛОШКОМ ФАКУЛТЕТУ У БЕОГРАДУ ПОД УТИЦАЈЕМ ЈЕЗИЧКИХ
ИДЕОЛОГИЈА И СТАВОВА ПРЕМА ШПАНСКОМ ЈЕЗИКУ / 437

Милица Ђуричић
АНАЛИЗА ГРЕШАКА У НАСТАВИ ШПАНСКОГ КАО СТРАНОГ
ЈЕЗИКА: УПОТРЕБА ПРЕДЛОГА *A*, *DE* И *EN* У ПИСАНИМ
РАДОВИМА МАТЕРЊИХ ГОВОРНИКА СРПСКОГ ЈЕЗИКА / 445

VI ЈЕЗИЧКА СЛИКА СВЕТА

Марина Шафер
НЕКИ МИТОЛОШКИ И ХРИШЋАНСКИ ЕЛЕМЕНТИ
У СРПСКОЈ ФРАЗЕОЛОГИЈИ / 457

Маријана Богдановић
ЛИНГВОКУЛТУРОЛОШКА СЛИКА *ЕВРОПЕ* У
САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 465

Мартина Ецлер Паску
ВЛАСТИТА ИМЕНА КАО ЗНАКОВИ КУЛТУРНИХ ЗНАЧЕЊА У
ПРЕВОДИЛАЧКОЈ КЊИЖЕВНОЈ КОМУНИКАЦИЈИ (НА ПРИМЕРУ
ПРЕВОДА НЕКИХ СРПСКИХ ПРОЗНИХ ДЕЛА НА ПОЉСКИ) / 479

Бојана Герун
ГРАФИТ КАО ГОВОР ЗИДА / 491

Маријана Богдановић¹

Београд

ЛИНГВОКУЛТУРОЛОШКА СЛИКА ЕВРОПЕ У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ²

У раду се на основу анализе три типа података: системских, анкетних и текстуалних реконструише језичка слика Европе у савременом српском језику. Показано је да Европа у српској лингвокултури није само ознака одређеног географског простора већ је и носилац различитих конотативних вредности. За Европу, тачније за њен западни део, традиционално су везани одређени стереотипи као што су култура, богатство и развијеност. Савремене друштвене и политичке прилике пак условиле су перцепцију Европе искључиво кроз политичке категорије, због чега се она у свести нашег народа јавља као прилично аморфан појам. Европа као политички феномен обележена је изразито супротним вредносним ознакама.

Кључне речи: српски језик, семантика, лингвокултурологија, појмовна метафора

1. Уводна реч

Актуелни друштвени токови и процеси глобализације условили су различите културолошке представе које говорници савременог српског језика везују за појам ЕВРОПЕ. Реконструкцијом језичке слике Европе доћи ћемо до одговора на питање како представници нашег народа поимају континент на којем живе, како се он котира у њиховом вредносном систему, као и каква осећања за њега везују.

Концепт ЕВРОПЕ у српском језику биће представљен на основу методолошких поставки Жежија Бартмињског, представника етнолингвистичке лублинске школе.³ Етнолингвистика која се негује у лублинском центру усмерена је ка разоткривању односа језика и културе, будући да је језик један од главних извора виталних и културних вредности одређене друштвене групе.

Централни појмови когнитивне етнолингвистике Жежија Бартмињског јесу: (1) језичка слика света, (2) стереотип – као њен саставни део, (3) когнитивна дефиниција – као инструмент описа стереотипа и, најзад, (4) субјекат који профилише и концептуализује стварност на основу вредности које признаје и перспективе посматрања света коју прихвата. Полазећи од ових теоријских начела, у раду ћемо се бавити реконструкцијом језичке слике Европе и откривати различите културне наносе који су се наталожили у семантичком пољу ове лексеми. Наше истраживање подразумева интердисциплинарни карактер, па ће се, уз доминацију методолошких поставки Жежија Бартмињског, служити, као помоћ-

1 Marijana.Bogdanovic@isj.sanu.ac.rs; marijanabogdanovic01@gmail.com

2 Овај рад је настао у оквиру пројекта 178009 *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, који у целини финансира Министарство за просвету и науку Републике Србије.

3 Теоријске поставке и методолошке основе етнолингвистичке лублинске школе присутне су и у другим научним радовима (исп. нпр. Ристић и Лазић Коњик 2012, Ристић 2013а, 2013б, Драгићевић 2013).

ним средствима, и вредним достигнућима лингвокултурологије и когнитивне лингвистике – методолошких оријентација чији је центар интересовања човек и његово искуствено поимање света који га окружује. Човек као концептуализатор различитих појмовних домена – основни је постулат антропоцентричне парадигме, која се крајем 20. века у лингвистици наметнула као доминантна (Драгићевић 2010: 7).

Циљ рада јесте да се резултати анализе когнитивне садржине појма ЕВРОПЕ системски изложе у виду когнитивне дефиниције, чији је задатак, према Бартмињском, „да одговори на питање о начину поимања предмета од стране говорника датог језика”. До когнитивне дефиниције Европе доћи ћемо, према методологији Јежија Бартмињског, прикупљањем и обрадом три типа језичких података: системских (подаци из описних речника српског језика), анкетних (резултати спроведене анкете) и текстуалних (подаци ексцерпирани из корпуса савременог српског језика и са портала еминентних медија).

2. Европа из угла системских језичких података

2.1. Лексикографска дефиниција. У Речнику српскохрватског књижевног и народног језика (РСАНУ) лексема *Европа* третира се искључиво као назив (име) одређеног географског простора: *континент који се протиче између Атлантског океана, Северног леденог океана, планине Урала и Средоземног мора*.⁴ Сама дефиниција је, дакле, садржински саображена традиционалном, уобичајеном знању које носиоци српског језика имају о Европи и културолошки је потпуно празна. Њоме се, наиме, не осветљава никаква културно-социолошка позадина, већ се дати појам профилише искључиво са физичког (географског) аспекта. Речнички профил лексеме *Европа*, као што се види, базиран је искључиво на етикецији њоме означеног појма. Међутим, у сазнајној структури појма ЕВРОПЕ проналазимо различите културне наносе и особине које лексикографска дефиниција не региструје, а срећу се у свакодневной комуникативној пракси.

2.2. Творбени деривати. Лексема *Европа* развија широку палету деривата, у којима су ускладиштене бројне културолошке информације. Анализа творбених деривата на репрезентативан начин показује како корисници српског језика перципирају суштину Европе, какве емоције везују за њу, као и место на којем се овај појам налази на њиховој аксиолошкој лествици. Дефиниције деривата и примери којима је њихова употреба егземплификована важни су за осветљавање концепта ЕВРОПЕ са лингвокултуролошке тачке гледишта. Деривационо гнездо лексеме *Европа* веома је богато⁵: *евројски, Евројљанин, Евројљанка, европеидан, европеид, европеизам, европеизирајти, европеизација, европеизовање, евро-*

4 Лексема *Европа* није засведочена у Етимолозијском рјечнику хрватског или српског језика П. Скока, али податак о етимолошком пореклу ове речи налазимо у Лексикону стараних речи и израза Милана Вујаклије – Европа: семит. *ereb* запад. Вујаклија наводи и мит о томе како је Европа добила име. Наиме, лепа кћи феничанског краља Агенора звала се Европа. Њу је украо Зевс и однео је на Крит, где му је постала жена и родила три сина. Да би овековечио своју љубав, Зевс је наредио да се део света на којем се налази Крит назове по његовој лепотици – Европи (Вујаклија 2009: 275). Мит о Европи има дубоку симболичку вредност као мит о изабраности, срећи и плодности.

5 Грађа за деривате ексцерпирана је из Речника српскохрватског књижевног и народног језика (РСАНУ) и Речника српскохрватског књижевног језика (РМС).

иљанство, евроиљански, Европејац, европејски, европејство, европејштина, европеисасти (се), европствовасти, европство итд.⁶

Овако велики број деривираних речи, и то од властите именице, може се тумачити актуелношћу европског питања у савременом друштвеном и социјалном контексту.

2.2.1. Лице Европе у огледалу деривата

Иако лексикографи по правилу теже потпуној објективности и неутралности приликом одређивања значења речи, речничке дефиниције неких од творбених деривата лексеме *Европа* несумњиво откривају одређен вредносни став према овом појму:

европеизам – оно што је карактеристично за европску, претежно западно-европску, цивилизацију, културу, европске језике и сл; тежња за усвајањем такве културе, цивилизације;

евроцентризам – схватање по којем је Европа центар светске цивилизације; *европеизирајти* – (у)чинити да нешто или неко прими, добије европске особине (у начину живота, култури, уметности и сл.);

европејство – тежња за усвајањем европске културе, европске цивилизације; *европеизам*.

Већ је из самих дефиниција твореница евидентно да постоји одређени европски културни модел за који се везује све оно што се поима као напредно, развијено и на вишем ступњу цивилизацијског развитка. Наведене речничке дефиниције у први план истичу културни аспект појма ЕВРОПЕ. У њима се суптилно открива и дивљење према европском начину живота, који је предмет маштања и тежњи српског народа.

Посебност европског културног кода утемељена је у вишевековној цивилизацијској надмоћи Старог континента у односу на остале делове света. Наиме, Европа је одувек важила за центар културног живота, стетиште интелектуалне елите и образац прогресивних тенденција. Ове карактеристике Европе приметне су и у речничким дефиницијама неких творбених деривата лексеме *Европа*, у којима се тако откривају и одређене културолошке информације.

Као што и сама дефиниција творбеног деривата *европеизам* експлицира, под појмом ЕВРОПЕ се подразумева само њен западни део. У свести представника нашег језика Европа је располућен појам. Само је запад Европе са својом економском, друштвеном и културном надмоћи – Европа, а ослабљени исток – није. Због тога се српски народ, иако географски у Европи, суштински не осећа као њен саставни део. То нам потврђују и бројни примери у којима се Европа доживљава као нешто што је удаљено, нешто чему се тежи и чији се ниво жели досегнути.

Начин на који савремени говорник концептуализује појам ЕВРОПЕ недвосмислено се ишчитава и из следећих примера:

⁶ Важно је напоменути да се у савременом публицистичком дискурсу (језик радија, телевизије, новина) појављују многобројни нови деривати које описни речници нашег језика не региструју: *антиевропски*, *проевропски*, *еврокраија*, *евроцентричан*, *евроскејшик*, *евроскејшицизам*, *еврофанатик*, *еврофобичар*, *еврооптимист*, *евроманија*, *еврофилија*. Њих, наиме, пописују наши речници нових речи и израза (исп. нпр. Клајн и Шипка 2011). Ове творенице плод су новијег времена и осликавају потребу модерног друштва за прецизним именовањем свих сегмената представе ЕВРОПЕ, те отуда оволики број лексичких јединица за њихово означавање. Ова чињеница, наиме, јасно упућује на важност Европе и актуелност њеног питања у ванјезичкој стварности.

- (1) Сељачки син [Вук] ... је тако брзо пришао европској цивилизацији да се у његовом раду огледају црне културног Европјца (РСАНУ, књ. 5, 139).
- (2) [Био је] духовити козер и публицисти европског гласа (РМС, књ. 1, 830).
- (3) Ту интелигенцију илаши земља која као да неће моћи да јој пружи толики комфор и богајство ... да може да европствује (РСАНУ, књ. 5, 140).
- (4) Својим звањем ... и својим европским навикама они су народу ... уливали поверење и ресекти (РСАНУ, књ. 5, 140).
- (5) Михаило [је] ... изданак лозе Обреновића, али европеисан и модернисан (РСАНУ, књ. 5, 139).

Схватање Европе код Срба, како то показују дефиниције деривата и примери уз њих, натопљено је стереотипима са изразитим аксиолошким набојем: у њима се огледа колективна тежња нашег народа ка западњачком начину живота, који је одувек био симбол елитизма и највиших вредности и принципа. Ове стереотипне вредности из ванјезичке стварности нашле су, дакле, свој израз у језику преко семантичког садржаја деривата.

2.2.2. Наличје Европе у огледалу деривата

Да представа ЕВРОПЕ није увек идилична, може потврдити следећи дериват: европејштина – (обично у негативном смислу), потврђен следећим примерима:

- (1) Он позна неке најповршине цивилизационе принципе европејштинине (РСАНУ, књ. 5, 139).
- (2) Од куће је ... приучена била стиановитијој „европејштини“, а сада ... свежа шога није било (РСАНУ, књ. 5, 139).

На негативну конотацију појма ЕВРОПЕ упућују и примери за неке друге деривате:

- (3) Сремчеве антипатије израштају ... из његовог конзервативног става према европеизацији друштвеног живота Срба (РСАНУ, књ. 5, 139).
- (4) Били [смо] усрећени негативним даровима европске културе (РСАНУ, књ. 5, 140).

Семантички садржај пежоративног деривата европејштина обухвата разноврсне одреднице којима носиоци српског језика изражавају негативан однос према Европи и свему што је европско: *приученост, површност, помодарство, малограђанштина*. Уз то, за адекватно разумевање концепта ЕВРОПА важна је и опозиција: Балкан (Србија) – Европа. Ова опозиција темељи се на уверењу о постојању два различита културна кода: европског и балканског, при чему се европским сматра све што је напредно, развијено, културно, модерно, а балканско је, напротив, све оно што је традиционално, неразвијено, конзервативно, варварско.⁷ Дакле, Балкан је само географски део Европе, али је у свести нашег народа, али и Запада, он суштински изван ње: *Млади људи су се у међувремену дебалканизирали и ... постали европјци* (РСАНУ, књ. 5, 139).

⁷ Да географски појам Балкан данас има и пежоративно значење, показују и дефиниције изведеница *балканац* и *балканизам*. Тако у шестомном Речнику МС стоји: *балканац* – сиров, примитиван човек; *балканизам* – начин и систем живота балканских народа и држава; *поступци* својствени балканцима (по схватању Запада обично презриво); *фиг. недовољна културна развијеност*.

Да Србија у културном смислу знатно заостаје за Европом, сведочи и следећи пример: *Србија, знајно европеизирана али сировоџ културноџ сѣања, имала је ... поменуће културне контакће* (РМС, књ. 1, 830).

Анализа системског материјала показују да позитивно вреднован профил Европе односи превагу над негативним. Наиме, већи је број творбених деривата који Европи приписују културну и цивилизацијску надмоћ, што значи да када просечни говорник српског језика помисли на Европу, он у првом реду мисли на нешто што је по својим културним димензијама далеко испред Србије и представља предмет његових сталних тежњи и надања. Мањи број творбених деривата ове лексеме указују на то да Европа за представнике нашег народа представља симбол површности и приучености, а жеља за њеним досезањем знак помодарства и малограђанштине.

3. *Европа* из угла анкетних података

Друга фаза нашег рада на откривању концепта ЕВРОПЕ подразумевала је анкетно испитивање које нам је добро показало на који начин просечни савремени српски језички представник схвата значење овог појма. Анкета је спроведена у две средине – сеоској и градској, на испитаницима које смо поделили по старосној доби у две групе: млађи (< 20 година) и старији (> 40 година). Свака од четири категорије (млађи са села, млађи из града, старији са села, старији из града) бројала је по 25 испитаника, што значи да је анкетом обухваћено 100 представника српског језика.⁸ Резултати анкете су са своје стране помогли да концепт ЕВРОПЕ обогатимо актуелним друштвеним представама везаним за овај појам, које нам анализа системског језичког материјала није откривала.

3.1. Задатак 1. У првом задатку од испитаника је затражено да наведу неколико придева који по њиховом мишљењу најбоље описују Европу. Најпре ћемо представити учесталост одговора на комплетном узорку, коју ћемо у даљем раду називати скупном фреквенцијом. Она у овом захтеву изгледа овако:

богата (21), *развијена* (16), *културна* (15), *лажљива* (14), *непријатељска* (13), *модерна* (13), *велика* (11), *програчуна* (10), *зла* (9), *недостижна* (7), *лепа* (8), *уређена* (6), *напредна* (6), *хладна* (4), *слободна* (4), *моћна* (4), *луксузна* (3), *створена* (3), *либерална* (3), *пренасељена* (2), *забавна* (2), *несложна* (2), *госпољубива* (1), *прогресивна* (1), *ошмена* (1), *перспективна* (1), *цивилизована* (1), *радоходична* (1), *срећна* (1), *презадужена* (1), *неправедна* (1), *слашкоречива* (1), *намећуна* (1), *робовласничка* (1).

На основу добијених одговора видимо да је Европа изразито аморфан појам у српском језику и српској култури. Код једног дела говорника српског језика Европа заузима високо место у њиховом аксиолошком систему, те за њу везују изузетно позитивне представе: она је за њих културна, модерна, уређена и напредна. Други пак део нашег народа Европу оцењује крајње негативно: она за њих представља синоним непријатељства, зла, лажних обећања и неправедног поступања. Међутим, оно што је заједничко свим испитаницима јесте доживљај Европе као симбола моћи, богатства и луксуза. Треба при том нагласити да, као што асоцијације јасно показују, у свести представника нашег језика Европа се готово редовно изједначава са Европском унијом, па већина њихових одговора служи за

8 Представници млађе популације били су ученици основних школа „Иван Гундулић” са Новог Београда и „Здравко Јовановић” из села Поћута надомак Ваљева. Одраслу популацију чинили су становници Београда и становници два села са подручја општине Ваљево (Поћута и Ровни).

карактеризацију и испољавање односа према тој заједници, а не према Европи као континенту.

На целокупном узорку уочава се дубока поларизованост ставова о Европи. Наше истраживање, међутим, показује и извесне разлике у перцепцији овог појма које су условљене узрастом и/или местом живота.

Најпозитивнији став према Европи заузимају млађи испитаници из градске средине. У највећем броју случајева она је за њих урбано и модерно место које нуди разноврсне могућности за живот и забаву. Њихови вршњаци из руралних средина на Европу гледају за нијансу негативније. У њиховим одговорима могу се видети карактеризације Европе као несложне и нестабилне заједнице која је у сталној кризи. Најевидентније разлике у схватању појма ЕВРОПЕ и у осећањима која се за њу везују испољавају се при поређењу одговора старијих говорника српског језика са села и из града. Наиме, док одрасли из урбане средине на Европу углавном гледају као на веома прогресивну и пожељну тековину савременог друштва (то потврђују врло фреквентни одговори: *богатиша*, *развијена*, *модерна*, *културна*, *уређена*), дотле већина старијих представника из руралних средина према овом појму носи изузетно негативна осећања: у њиховој свести Европа се указује као изразито непријатељска, робовласничка и наметнута творевина (код њих превагу односе негативне карактеризације: *несложна*, *зла*, *лажљива*, *прорачунаша*).

3.2. Задатак 2. У овом захтеву испитаници су замољени да придев *евројски/а/о* допуне првом именицом која им падне на памет. Скупна фреквенција одговора у другом задатку изгледа овако:

унија (30), вредности (12), црвенство (10), стандард (8), култура (5), континент (4), цуш (4), лига (4), држава (3), шопинг (2), рай (2), комисија (2), интеграција (2), заједница (2), парламент (2), ројство (1), менталист (1), елија (1), цивилизација (1), чланица (1), човек (1), традиција (1), Србија (1).

Најучесталији одговор у овом задатку, нимало не изненађујуће, била је лексема *унија*. Наиме, процес придруживања Србије Европској унији централна је тема целокупног медијског система, а како медији у високом степену утичу на обликовање мишљења јавног мњења, сасвим је очекивано да управо ова синтагма буде доминантна у свести представника нашег народа. Осим тога, треба подвући и високе фреквенције одговора *вредности*, *стандард* и *култура* који потврђују доживљај Европе и свега европског као нечег узвишеног, напредног и на високом ступњу цивилизацијског развоја (*евројски стандард* = високи животни стандард; *евројске вредности* = толеранција, поштовање, разумевање; *евројска култура* = развијена и богата културна баштина).

У одговорима на овај захтев нису се испољиле неке упечатљиве разлике условљене узрастом и/или местом живота, осим што је млађа популација придев *евројски/а/о* често повезивала са лексемама из сфере својих интересовања и факултативних активности: *црвенство* (10), *лига* (4) и *шопинг* (2).

3.3. Задатак 3. У трећем задатку тражило се од учесника анкете да конструишу ЕВРОПА И _____ допуне првом именицом која им падне на памет. Скупна фреквенција одговора у овом задатку је следећа:

Азија (20), Србија (18), Америка (12), ми (11), Африка (7), свети (5), интеграције (4), паре (4), илузије (3), обећања (3), пакао (2), уметности (2), наређење (2), прогрес (1), криза (1), остатак света (1), немогућа мисија (1), богатиство (1), нада (1), рај (1).

Овај задатак имао је за циљ да открије са којим појмовима говорници српског језика најчешће повезују Европу. Висока фреквентност одговора попут *Азија, Америка и Африка* показује да су у језичкој меморији говорника називи континената ускладиштени заједно. Међутим, културолошку слику Европе знатно више осликавају остали разноврсни одговори са мањом учесталости јављања. Они поново показују различит однос говорника српског језика према појму ЕВРОПА. За један део наших испитаника Европа представља *илузију, изневерена обећања, немогућу мисију* или чак *пакао*, док други део у Европи види *рај, богатство, просперитет и наду у бољи живот*. Жељу да се постане пуноправни члан европске заједнице и да се достигне европски ниво живота потврђују нам, такође врло фреквентни, одговори *Србија* (18) и *ми* (11), којима су учесници анкете допуњавали наведену напоредну конструкцију. Негативне представе везане за концепт ЕВРОПЕ нешто су приметније код сеоског становништва, и то више старијег него млађег. Разлог томе треба тражити у озлојеђености људи са села који живе у све тежим материјалним условима упркос константном медијском потенцирању Европе као излаза из кризе и шансе за бољи живот.

3.4. Задатак 4. У овом задатку је од испитаника затражено да реченицу: ЈА ЖИВИМ У ЕВРОПИ, АЛИ _____ допуне својим речима. Очекивало се да ће испитаници наводити особине супротне оним представама које везују за садржај првог дела реченице. Добијени одговори прилично су хомогени код свих категорија испитаника, чиме су још једном потврђени стереотипни модели везани за Европу. И у одговорима на овај захтев представа о Европи као континенту је потпуно маргинализована и сведена на своју ужу димензију, тачније – Европску унију. Тако су најчешћи одговори били: ЈА ЖИВИМ У ЕВРОПИ, АЛИ ... *нисам део ње, не у њеном најбољем делу, у делу који је сиромашан, само географски, Србија је далеко од ње, моја земља није члан Европске уније, животињи стандард у мојој земљи је низак, се не осећам ипак, јој не припадам, са мање пара, о њој могу само да сањам, на Балкану* итд. Из наведених одговора јасно се ишчитвају већ уочене устаљене представе које корисници српског језика везују за појам ЕВРОПЕ (ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ): она је за њих далека, недостижна, а уз то и изразито богата и са високим животним стандардом.

3.5. Подаци из асоцијативног речника.

Према подацима из *Асоцијативног речника српског језика* најчешће асоцијације на задати стимулус *Европа* биле су лексеме *континент* (116) и *свет* (62). С обзиром на чињеницу да су асоцијације за овај речник прикупљане 2002. и 2003. године, када питање придруживања Србије заједници европских народа није било толико медијски потенцирано као данас, не чуди што се реакција *унија* нашла по фреквентности на трећем месту. Важнији закључци до којих се анализом асоцијативног материјала може доћи јесу да се Европа у свести говорника српског језика концептуализује као УДАЉЕНО И НЕДОСТИЖНО ОДРЕДИШТЕ: исп. *далеко* (17), *путовање* (16), *недостижно* (3); као НАДА У БОЉЕ СУТРА: исп. *будућност* (15), *излаз, нада* (3), *сјас, нешто боље* (1); као ПОТРЕБА ЗА ЗАЈЕДНИШТВОМ СА ОСТАЛИМ НАРОДИМА: исп. *унија* (41), *заједница* (17), *ЕУ* (14), *ми* (10), *Европска Унија* (6), *уједињење* (3), *ја у њој, ми у њој* (1). Како асоцијације показују, за представнике нашег народа Европа је синоним за *културу* (12), *цивилизацију* (8), *савременост* (3), *моћ, напредност, развијеност, слободу и урбаност* (1). На основу асоцијација можемо закључити и да су прототипичне европске земље *Италија* (7), *Немачка* (6) и *Француска* (5).

Из *Образног асоцијативног речника српског језика* види се да је именица *Европа* била најчешћа реакција на стимулусе *унија* (79), *Балкан* (13), *запад* (12), *Немачка* (9), *глобализам* (6), *уједињени*, *виза* (5). Такође, Европа је била реакција и на задате стимулусе *будућности*, *испред*, *реформе*, *слобода*, *људска права*, *толеранција*, што продубљује представу о Европи као уређеном и напредном друштву у којем су сви видови слободе и права човека у потпуности обезбеђени.

4. Европа из угла текстуалних података

Развијање актуелних представа везаних за концепт ЕВРОПЕ показаћемо и на материјалу текстова из електронског корпуса савременог српског језика, као и са портала еминентних телевизијских кућа и дневних листова у Србији.⁹ У овом делу истраживања користићемо се термилошким и методолошким апаратом когнитивне лингвистике, те ћемо разумевање појма ЕВРОПЕ испитивати помоћу појмовних метафора. Кевечеш истиче да су „неке појмовне метафоре универзалне, али су многе од њих и културно условљене” (Кевечеш 2008: 275). Говорећи о културно условљеним разликама међу појмовним метафорама, он као разлог варијација наводи физичко окружење, социјални контекст, комуникативну ситуацију, историју и ставове говорника о свету. Имајући ово у виду, сачинићемо листу појмовних метафора које на најбољи начин репрезентују културолошку слику Европе у свести говорника српског језика.

Појмовне метафоре не дају дослован опис реалности, већ само концептуални оквир, те се као такве лакше и брже прилагођавају околностима, усвајају нове конотације и проширују своје семантичко поље упоредо са друштвеним и културним променама. Ове промене се, наиме, најбрже манифестују у политичком животу једне земље. Стога ћемо концептуализацију појма ЕВРОПЕ осветлити кроз призму политичког и институционалног дискурса, који најбоље акумулира разноврсне савремене представе везане за концепт ЕВРОПЕ.

Из корпуса смо издвојили следеће појмовне метафоре помоћу којих се у свести говорника српског језика концептуализује појам ЕВРОПЕ:

1. ЕВРОПА ЈЕ ЦИЉ НЕКАКВОГ КРЕТАЊА.

- *Да ли ће увођењем региона Србија брже стићи у Европу* (Политика, 8. 2. 2014).
- *Генетским истраживањима ове врсте Србија сигурно прави корак ка Европи, али се и суочава са проблемима* (Политика, 17. 6. 2006).
- *Он је дошао да се ... у Немачку враћа са веома добрим осећањем да је пут којим се Србија креће пут ка Европи* (Политика, 30. 3. 2001).

2. ЕВРОПА ЈЕ КУЋА/ДОМ

- *Враћа Европе су ошворена за чинав регион када се услови буду испунили.* (www.rts.rs 17. 2. 2010).
- *... како би Србија евенуално провирила у европско двориште и оданде нешто боље осмислила несташне комшије* (Политика, 28. 6. 2008).
- *Спубови који руше европски кров* (Политика, 17. 12. 2007; наслов)

3. ЕВРОПА ЈЕ ОСОБА

А) ЕВРОПА ЈЕ ОСОБА КОЈА ЈЕ ПРИЈАТЕЉСКИ НАСТРОЈЕНА

⁹ Адреса корпуса: www.korpus.matf.bg.ac.rs

- *Европа чека Србију раширених руку* (Политика, 6. 10. 2010).
- *Верујем да Европа има снаге и воље да помогне у остваривању основног права сваког човека да живи у својој кући* (Политика, 16. 11. 2000).
- *Српски народ који је своју судбину преузео у своје руке треба да зна да је Европа уз њега и да ће му подршка на сваки начин бити пружена* (Политика 14. 1. 2000).

Б) ЕВРОПА ЈЕ ОСОБА КОЈА ЈЕ НЕПРИЈАТЕЉСКИ НАСТРОЈЕНА

- *Нама је нарочито потребна Европа, али Европа нас, сјречавајући наше приближавање Бриселу, и даље кажњава за прошлости* (www.rts.rs, 8. 10. 2008).
- *Европа није праведна према Србији* (www.novosti.rs, 20. 11. 2013).

4. ЕВРОПА ЈЕ ТВРЂАВА

- *Европа подиже бегеде и златово херметички се затвара* (Политика, 14. 1. 2001)
- *Европа се по многим претворила у „тврђаву Европу“, у коју је тешко ући, колико и у зидинама ојасано средњовековно утврђење.* (www.novosti.rs, 20. 2. 2010).

5. ЕВРОПА ЈЕ ПОРОДИЦА

- *Србија припада Европи. Ми другу, сем европске породице народа и земаља, немамо* (www.b92.net, 13. 6. 2006).
- *Ви сте наша европска браћа и сестре, али с друге стране желимо да бранимо наше европске вредности* (Политика, 8. 10. 2011).

6. ЕВРОПА ЈЕ НЕШТО ШТО СТАЛНО ИЗМИЧЕ

- *Европа је тако близу, а тако далеко* (www.rts.rs, 9. 12. 2013).
- *Ипак, народ се покренуо, пробудиле су се наде да се враћа бољеј животи* широм отварају, да је Европа на дохват руке ... (Политика, 22. 11. 2009).
- *Европа нам је испред носа, мада нам стално измиче* (www.b92.net, 31. 1. 2008).

Као што се из наведених примера види, веома су различита поимања појма ЕВРОПЕ, премда им је базични ниво исти: ЕВРОПА ЈЕ ЕВРОПСКА УНИЈА. Наиме, у савременом политичком говору присутна је тенденција да се лексемом *Европа* означи Европска унија и припадност заједници европских народа. Чињеница да Србија не припада тој заједници довела је до превладавања друштвеног фактора над географским, те српски народ себе више не сматра интегралним делом Европе. Све ово је последица актуелних друштвених и политичких стремљења, у оквиру којих се процес европских интеграција намеће као централно питање.

Већина метафора помоћу којих се концептуализује појам ЕВРОПЕ, односно ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ, припада појмовном домену САДРЖАВАЊА, у коме се Србија перцепира као САДРЖАНИ ОБЈЕКАТ. Ова сликовна схема утемељена је у човековом телесном искуству, у доживљају наших тела као садржала који поседују унутрашњост, спољашњост и границе (Силашки и др. 2009: 118). Европа се тако у појмовном смислу доживљава као омеђен простор – КУЋА/ДОМ или ПОРОДИЦА, што конотира изразиту блискост, топлину, али и спремност за стално проширење европске породице. Сливовна схема САДРЖАВАЊА пројектује се и преко појмовне метафоре ЕВРОПА ЈЕ ТВРЂАВА, само што се

овога пута Европа перцепира као САДРЖАТЕЉ који је добро заштићен и чије границе (бедеме, зидине) није лако прећи.

Најефикасније и најфреквентније метафоре јесу оне по којима се Европа доживљава као циљ кретања, путовања и као особа која је пријатељски настројена, која пружа подршку. Велики број појмовних метафора везаних за концептуализацију Европе као одредишта на које треба стићи одраз су сталних тежњи српског народа за досезањем европског животног стандарда и културног модела. Међутим, Европа се често метафоризује и као циљ који, упркос константним напорима, стално измиче. Недостижност тог циља потврђује се и кроз концептуализацију Европе као тврђаве, опасане бедемима и, као такве, тешко освојиве и неприступачне.

Нарочито су симптоматичне оне појмовне метафоре којима се Европа у политичком говору приближава реципијентима повезивањем са њима блиским и драгим особама, пријатељима и члановима породице. Она је тада потпуно антропоморфизована – има руке, очи, лице, пружа подршку, испуњава обећања, помаже у невољи, надгледа и саветује. На овај начин Европа престаје да буде апстрактан и далек појам, већ у свести говорника оживљава и постаје синоним за заштитнички настројену и добронамерну особу. Ретке су, али не и занемарљиве, потврде перцепције Европе као некога ко непријатељаки и неправедно поступа.

У метафоричком говору Европа се често представља и као кућа, дом или породица. Тада она има врата, стубове, кров, двориште и комшије. Европа је у том случају и једна велика породица чије чланове повезује истоветан систем вредности, ставова и убеђења. Изворни домени у оваквој метафоричкој слици Европе су, нимало случајно, *кућа* и *породица* – као лексеме са изразито позитивним афективним набојем. Тиме се и за Европу, преко конотација које ове две лексеме носе, везују осећаји топлоте, сигурности и слободе.

На крају испитивања текстуалног материјала можемо закључити да је лексема *Европа* најзаступљенија у политичком дискурсу, у оквиру којег се овај појам интенционално представља из одређене перспективе и у оквиру одређеног система вредности. Та је перспектива условљена идеологијом владајуће друштвено-политичке парадигме. Евидентно је да се у језичкој слици Срба Европа дефинише према моделу који је човеку добро познат и који изазива углавном позитивне конотације и пријатне емотивне набоје.

5. Закључак истраживања о концепту ЕВРОПЕ у српском језику

Реконструкција језичке слике Европе у савременом српском језику извршена је на основу анализе три типа података: системских, анкетних и текстуалних. Сваки од ових језичких извора концепт ЕВРОПЕ обогатио је новим детаљима. Европа се показала као слојевит и комплексан појам који се у свести говорника српског језика профилише на различите начине, али увек у зависности од њихових властитих склоности, преференција и система вредности.

Према лексикографској дефиницији *Европа* је само назив за одређени географски простор, али у свакодневном језичком осећању и комуникативној пракси она је много више од тога. По правилу, топоними, као и етници, немају значење, већ служе само као именовање одређеног појма. Међутим, актуелне друштвене и политичке прилике утицале су на то да ова лексема добије одређене компоненте значења, пре свега конотацију, која се у свести просечног језичког корисника наметнула као доминантна.

Творбени деривати изведени од именице *Европа* показали су да се иза овог појма крију богати и вишедимензионални национални стереотипи. Они се углавном базирају на друштвено усаглашеној представи ЕВРОПЕ и свега европског као еквивалента за културу, интелигенцију, напредак и богатство. При том, овакав профил Европе односи се само на њен западни део и његову вишевековну цивилизацијску надмоћ. Поливалентност појма ЕВРОПЕ, односно Запада, темељи се, наиме, на дубоком историјском искуству, богатој културној баштини, константној динамичности друштвених процеса и кретања идеја. Отуда међу Србима, као источним Европљанима, осећај суштинског неприпадања континенту чији су интегрални део и осећај вечите тежње ка досезању тог културног модела. Дефиниције мањег броја деривата и примери уз њих показују да се та тежња тумачи као знак помодарства и малограђанштине, а да се сам појам ЕВРОПЕ доживљава као симбол површности и приучености.

Анализа системског материјала показала је, дакле, да се Европа чешће про-филише кроз позитивно вредноване категорије. Анкетни материјал пак показује далеко већу поларизованост ставова о Европи у српском језику и српској култури.

Појам ЕВРОПЕ посматран из угла анкетног материјала добио је нову димензију. У актуелној друштвеној стварности Европа је готово потпуно симболички изједначена са Европском унијом. Описни садржаји и вредновање Европе као политичког феномена подлежу субјективном обликовању, те се зато она испољава као прилично аморфан појам. Европа перцепирана у политичким категоријама веома је поларизована по вредносној оцени српског народа. Наиме, за један део нашег народа овај појам је углавном позитивно одређен, и та позитивна карактеризација нешто је израженија код градске популације. Други део нашег народа пак на Европу гледа као на лошу и непожељну тековину савременог друштвеног и политичког система. Оваква перцепција Европе, како анкетни материјал показује, наглашенија је код сеоског становништва. Ипак, одређен културни образац који се за овај појам везује прилично је универзалан за све слојеве друштва.

Анализа текстовних података показала нам је различите начине концептуализације појма ЕВРОПЕ, који се у оквиру одређене друштвене парадигме интенционално намећу. У српском политичком дискурсу, наиме, углавном су присутне појмовне метафоре преко којих се Европа, односно Европска унија, представља у крајње позитивном контексту и тако суптилно приближава реципијентима. Као главна средства концептуализације истичу се антропоморфизација Европе и њено повезивање са појмовима које карактерише изразито позитиван афективни потенцијал.

На основу свих података које смо исцрпили из три типа језичких извора (системских, анкетних и текстовних) можемо констатовати да је ЕВРОПА важан концепт у српском језику и српској култури. За представнике нашег народа Европа је много више од назива континента на којем живе. Стиче се утисак да је она за већи део српског народа симбол *нарочитије културе и прогреса, материјалног благостања и друштвене супериорности*.

Савремене глобалистичке тенденције присутне у свакодневној медијској пракси условиле су свођење појма ЕВРОПЕ на унију европских народа, који су у заједницу повезани истоветним системом духовних вредности и прогресивних ставова. Управо су политички конфликти довели до тога да Европа, тачније Европска унија, добије прилично супротна вредносна обележја. Овако конституисан феномен Европе детерминисан је супротним карактеристика и увек егоцен-

трично – из перспективе одређеног субјекта и у зависности од његових аксиолошких параметара. Субјективност перцепције појма Европе проистиче из другачијих тачки гледишта посматрача – представника српског народа – на актуелне друштвене и политичке токове, као и из њихових различитих идеолошких уверења. Европа је, дакле, у савременом српском језику изгубила своју географску димензију и поистоветила се са једном друштвеном и политичком творевином – Европском унијом. Ставови српског народа према тако схваћеном појму ЕВРОПЕ прилично су амбивалентни и подељени. Значењска слика појма ЕВРОПЕ, уверени смо, мењаће се у извесној мери паралелно са променом друштвених и политичких прилика у нашој земљи.

Литература

- Бартмињски 2011: Ј. Бартмињски, *Језик – слика – свет*, етнолингвистичке студије, приредио Д. Ајдачић, превела М. Бјелетић, Београд: SlovoSlavia.
- Бугарски 2005: Р. Бугарски, *Језик и култура*, Београд: XX век.
- Вујаклија 2009: М. Вујаклија, *Лексикон сѝраних речи и израза*, Београд: Просвета.
- Драгићевић 2010: Р. Драгићевић, *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Драгићевић и др. 2011: Р. Драгићевић, П. Пипер, М. Стефановић, *Обрашци асоцијативни речник српског језика: од реакције ка сѝмулусу*, Београд: Службени гласник – Београдска књига.
- Драгићевић 2013: Р. Драгићевић, „Лингвокултуролошка анализа концепта слобода у српском језику и српској култури”, *Научни састај слависта у Вукове дане*, 42/3, Београд: Међународни славистички центар, 43–59.
- Клајн и Шипка 2011: И. Клајн, М. Шипка, *Велики речник сѝраних речи и израза*, Београд: Прометеј.
- Кевечеш 2008: Z. Kövecses, „Culture, Language, and Metaphor Variation”, in: ELLSSAC Proceedings. Vol. I / International Conference: English Language and Literature Studies: Structures across Cultures [edited by K. Rasulić and I. Trbojević Milošević], Београд: Филолошки факултет.
- Пипер и др. 2005: П. Пипер, Р. Драгићевић, М. Стефановић, *Асоцијативни речник српског језика*, Београд: Београдска књига – Филолошки факултет у Београду – Службени лист СЦГ.
- Поповић 2006: Љ. Поповић, „Прототип и стереотип у концептуализацији естетског у српском и другим словенским језицима”, *Когнитивнoлингвистичка проучавања српског језика*, Београд: Српска академија наука и уметности, стр. 175–215.
- Поповић 2008: Љ. Поповић, *Језичка слика сѝварности. Когнитивни аспекти контрастивне анализе*, Београд: Филолошки факултет.
- Расулић 2004: К. Расулић, *Језик и просторно искуство: Концептуализација вертикалне димензије у енглеском и српскохрватском језику*, Београд: Филолошки факултет.
- Расулић 2008: К. Расулић, „On the conceptualization of the European Union across EU boundaries”, in: ELLSSAC Proceedings. Vol. I / International Conference: English Language and Literature Studies: Structures across Cultures [edited by K. Rasulić and I. Trbojević Milošević], Београд: Филолошки факултет.
- Речник МС: *Речник српскохрватског књижевног језика*, књ 1, Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.

Речник САНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. 5, Београд: Српска академија наука и уметности, од 1959. године.

Ристић и Лазић Коњик 2012: С. Ристић и И. Лазић Коњик, „Дом у српском језику“, www.rastko.rs/rastko/delo/14705, (26. 07. 2014).

Ристић 2013а: С. Ристић, Стереотип ДОМОВИНЕ у заједничкој концептосфери појмова ДОМА и МАЈКЕ, у: *Зборник Матице српске за славистику* (уредник К. Ичин), број 83, Нови Сад: Матица српска, 181–198.

Ристић 2013б: С. Ристић, „Концепт ДОМА у религијском дискурсу“, у: *Теолингвистичка проучавања словенских језика*. Тематски зборник (ур. Ј. Грковић Мејдор и К. Кончаревић), Београд: Одељење језика и књижевности САНУ, 255–275.

Силашки и др. 2009: Н. Силашки, Т. Ђуровић и Б. Радић Бојанић, *Јавни дискурс Србије*, Београд: Центар за издавачку делатност Економског факултета.

ЛИНГВОКУЛТУРОЛОГИЧЕСКИЙ ОБРАЗ *ЕВРОПЫ* В СОВРЕМЕННОМ СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

В работе, основанной на анализе трёх типов данных: системные, анкетные и текстуальные, реконструирован языковой образ Европы в современном сербском языке. Европа оказалась многослойным и сложным термином, который в сознании носителей сербского языка профилируется по-разному, но всегда в соответствии со их наклонностями, предпочтениями и ценностями.

Ключевые слова: сербский язык, семантика, лингвокультурология, концептуальная метафора.

Маријана Бождановић